

NYKŠTUKAS POLITIKAS

Istorinis romanas. I tomas

Sofija TYZENHAUZAITĖ-

PIRMAS TOMAS

Ižanga

Nykštukas politikas nėra išgalvotas personažas, jis tikrai gyveno. Apie nykštuką, pagarsėjusį ne tik savo proto savybėmis, bet ir retai sutinkamu mažu ūgiu bei neįprasta išvaizda, rašė ir ponas de Solinjakas savo Lenkijos istorijoje, ir kiti kai kurie lenkų istorikai. Tai lenkų bajoras Krasovskis. Jis keletą metų gyveno Prancūzijos karaliaus dvare ir buvo Kotrynos Mediči numylėtinis. Į Lenkiją grįžo baigiantis Žygimanto Augusto, paskutinio Jogailaičio, valdymui. Beje, nykštukas ne tik buvo atsidaavęs Prancūzijai ir Valua dinastijos valdovams, kurių dosnumą patyrė, bet ir didžiai rūpinosi savo tėvynės likimu, valdovui mirus sumąstė, kad renkamo Lenkijos karaliaus karūną reikėtų uždėti ant Anžu kunigaikščio Henriko de Valua galvos, nes šis princas, dar būdamas jaunas, žadino pačias nuostabiasias viltis. Nykštukas sugrįžo į Prancūzijos karaliaus dvarą, išdėstė savo planą, nudžiugo paaikškęs, kad jam pritaria Mediči, tad kiek išgalėdamas stengėsi, kad Lenkijoje Henriko de Valua šalininkai įveiktų erchercogo Austrijos imperatoriaus Maksimilijono sūnaus Ernesto partiją. Henrikas įveikė savo varžovą, buvo išrinktas ir sėdo į sostą, bet po nesėkmingo keturis mėnesius trukusio valdymo išgirdo apie savo brolio Karolio IX mirtį ir slapta paspruko iš Krokuvos, tada buvusios Lenkijos karalių rezidencijos, ir tuo keistu ir nelabai tinkamu jo vardui poelgiu lenkams ir pasauliui įrodė, kad pernelyg garsus vardas yra sunki našta.

Aprašinėdama palaidą Valua ir Medičių dvaro gyvenimą, sunkiai suvokiamą mūsų aukštos moralės ir gilaus tikėjimo amžiuje, pabandžiau sušvelnin-

Sofijos Tyzenhauzaitės portretas. Dailininkas Johanas Baptistas Lampis (jaunesnysis). Žemaičių muziejus „Alka“. ŽAM GEK -2796

ti kai kurių šio romano veikėjų charakterius, tačiau stengiausi neiškraipyti istorinės tiesos. Apgailėtauju tik dėl vieno: toks turtingas įvykių siužetas, persipynusios religijos ir politikos problemos Prancūzijoje ir Lenkijoje (šios dvi didžios tautos visada buvo draugės ir niekada nesivaržė) galėjo tikėtis ir gabesnio autoriaus.

NYKŠTUKAS POLITIKAS

I SKYRIUS

Nedideliame Klė miestelyje, už kelių ljų nuo Paryžiaus, karnavalas jau buvo besibaigęs, bet žmonės dar nesiliovė linksmintis. Kaukėti persirengėliai, daugiausia vaizduojantys itališkus personažus, nes Italijoje tokios linksmybės visada buvo nepaprastai populiarios, vieni pėsti, kiti raiti arba ant kojūkų, džiūgaujant miniai žiūrovų, grupelėmis bastėsi gatvėmis, Daugybė tų ponų – arlekinų ir polišinelų – visą dieną linksmino Klė miesto gyventojus, visur skambėjo jų juokas. Dabar tie kaukėti personažai buvo susitelkę „Auksinio liūto“ smuklėje, pa-

(Nukelta į 46 p.)

garsėjusioje kraujinėmis dešromis ir dešrelėmis.

„Aukšinio liūto“ šeiminkė, maždaug keturiasdešimtmetė moteris, tinkamos savo profesijai apimties, iki alkūnių atraitotomis rankovėmis taip, kad matėsi stambios raudonos putnios rankos, su juodo aksomo galvos gobtuvu, apdygsniuotu auksiniais ispaniškais dygniais, sukiojosi erdvioje virtuvėje. Visa jos išvaizdos rodė, kad ji pratusi įsakinėti. Lyg išmintingas kapitonas, atliekantis sudėtingą manevrą, nepailstanti ir budri motušė Labri, kuriai talkino dvi moteriškos giminės adjutantės, matė viską. Tarp kitko, tą dieną ji išimties tvarka savo darbuotojų skaičių papildė dviem ar trimis jaunais padėjėjais, jiems liepė vilkėti prijuostes ir užsidėti medvilnines kepuraites. Jie turėjo padėti jai nudirbti nesibaigiančius darbus. Apie dvi dešimtytis keisčiausiai apsirėdžiusių žmonių su netikromis nosimis, pilvais, kupromis, užsidėjusių juokdarius kepuraites, papuoštas skambaliukais, kepuraites su asilo ausimis ir t. t., daugiau nei dvidešimt karikatūrų, taip juos vadinu, prie židinio buvo apgulę ilgą stalą, užklotą damaskine staltiese dideliais raudonais ir mėlynais raštais. Ant jos buvo išdėliotos alavinės lėkštės ir stalo įrankiai bei to paties metalo taurės. Stalo viduryje pūpsėjo didžiulis butelis, galėjęs talpinti aštuonias ar dešimt pintų degtinės, o galuose – du pilvoti ąsočiai, sklidini Bri vyno. Dažnai padriką gyvą susirinkusiųjų pokalbį nutraukdavo skambus, visus nustelbiantis šeiminkės balsas; taip orkestre obojus nustelbia kitų instrumentų garsus. „Kato, nugraibykite putas. Pamaišykite salotas, Fanšonai.“ „Mažas kvailiuk, – šaukė ji padėjėjui, – tegul tik aš pamatysiu tave vėl kišant pirštus į riebalus!“ Tada, liepsnojančiu veidu ir žaižaruojančiomis akimis, apsiginklavusi plačiu peiliu tarsi būtų pasiruošusi ginti savo padėjėjus nuo išbadėjusių svečių, kuriuos prie židinio traukė riebaluose keпамų dešrelių kvapas, beje, jie tikėjosi prisikimšti nesusimokėję savo dalies, šaukdavo: „Ei jūs, likusieji, palaukite, kol jus aptarnaus. – Tie hugenotai, – košė ji pro dantis (tuo vardu ji vadino visus, kurių pinigines jai atrodė nepakankamai pilnos), – tie hugenotai niekada neturi nė obolo, pradedant jų valdovu, nė vienas jų neturi nepraplyšusio švarko.“

– Motušė Labri, motušė Labri, – pasigirdo balsas lauke, – atvyko svetimšaliai.

Tą pačią akimirką pasigirdo ratų dardėjimas,

bet jų triukšmą nustelbė daugybė riksmų... Visi puolė prie langų.

– Keturių žirgų traukiamas vežimas!

– Ach, kokie juokdariai!

– Jie iki pat ausų paskendę kailiuose.

Šeiminkė, nė valandėlės nenuleisdama akių nuo savo puodų, ėmė dejuoti:

– Tepadedu man Paryžiaus Dievo Motinos katedros Dievas! Kur sutalpinsiu tokią galybę žmonių? Gyvuliai – tiek jau to, bet žmonės, ponai. Nebeturiu kambarių. Tegul sukasi, kaip kas išmano. Juk vyksta karnavalas. Visko nenumatysi iš anksto.

Jai taip bekalbant, staiga triukšmingai atsivėrė virtuvės durys ir pasirodė neparastai mažo ūgio žmogutis. Jį prilaikė, arba greičiau nešė, du didžiuliai vyrai, o juos pačius įnešė už jų besigrūdanti ir garsiai šūkaujanti minia:

– Nabotas! Nabotas ir du milžinai!

Susierzinęs dėl tokio sutikimo mažasis žmogelis nesuprantama kalba aiškiai ir garsiai davė nurodymus savo tarnams, palydėdamas juos grasinamu gestu. Tai dar labiau sukurstė smalsuolius, ir per akimirksnį salę užplūdo tiek žmonių, kad šeiminkė suskubo patrigubinti židinio apsaugą.

Du milžinai, arba greičiau du baltieji lokiai, nes jie nuo galvos iki kojų buvo apsigaubę išverstais kailiais, pastatė savo mažąjį šeiminką viduryje kambario ir jo neįprastai mažas ūgis dar labiau visus pribloškė, kai jie pamatė, kad jis vos siekia savo tarnų kelius. Mažasis svetimšalis paniekinamai nužvelgė jį smalsiai stebinčias kaukes. Piktnaudžiaudamas savo vaidmens teikiamomis privilegijomis ir padrąsintas to, kad abu milžinai išėjo, Arlekinas švelniai, nekeldamas triukšmo, prisiartinio prie nykštuko ir netikėtai mikliai ir greitai pakėlė jį nuo žemės.

– Juokdary, – kreipėsi į besiartinančią baltą kaukę, mosuojančią ilgomis nukarusiomis juokinomis rankovėmis, – gal išmaudykime jį motušės Labri puode žuviai troškinti?

Nykštukas ėmė spurdėti ir iš visų jėgų šaižiai rėkti:

– Janekai, Stasiau!“

Paskui garsiai ir aiškiai rėžė sklandžia prancūzų kalba:

– Kas mane išvaduos iš to prakeikto niekšo?

– Aš, pone, – šūktelejo jaunuolis, vilkintis šiek tiek neįprastais drabužiais, visai nepanašiais į tos dienos kvailiojimams skirtus.

Paprasti tamsūs drabužiai, kukli šukuosena, – viskas liudijo, kad ji priklauso bažnyčios luomui.

– Aš, pone, – pakartojo paslaugusis vyrukas, suskubęs išlaisvinti nykštuką, o tas, tebelaikomas dviejų nutrūktgalvių, šaukė:

– Jei tai sužinotų karalienė! Kaip elgiamasi su lenkų didiku!

Vos išgirdusi didiko skundą šeiminkė, viena ranka įsiremusi į šoną, kita mojuodama savo didžiuliu peiliu, riktelėjo:

– Gal malonėsite liautis, ponai, ar ką? Mano namuose svetimšaliai bus visada gerbiami. Gal kuris nors netiki?

Paskui giliai nusilenkė mažajam nykštukui, jau pastatytam ant žemės:

– Ne pirmas kartas, kai turiu garbės apgyvendinti į Paryžių keliaujančius lenkų didikus. Pone, esate kelyje vos kelios valandos nuo Paryžiaus.

– Aš tai žinau, miela motuše, – atsakė nykštukas, šiek tiek sušvelnėjęs dėl malonaus šeiminkės elgesio, – nes ne pirmą kartą atvykstu į Paryžių. Aš ne vienerius metus gyvenau puikajame Kotrynos Mediči dvare ir jame daugelis su manimi elgėsi daug pagarbiau nei čia, – pasakė nykštukas, paniekinamai žvelgdamas į kaukes, kurios, išgirdusios tokį paaškinimą, nutarė, kad nykštukas iš tiesų priklauso tiems neįprastiems veikėjams, kokiais mėgo save apsupti karalienė.

Kaukės po truputį ėmė skirstytis. Pirmasis dingo Arlekinas, nutaręs, kad pakaks iš pagarbaus atstumo stebėti neįprastos išvaizdos mažutį svetimšalį, kurio veidas, drabužiai, pagaliau viskas kėlė daug minčių.

– Nagi, – tęsė nykštukas, – gal netruksite patiekti mums vakarienę, nes jau vėlu, o aš labai norėčiau dar šį vakarą pasiekti Paryžių.

– Pone, – skubiai pasiteiravo šeiminkė, – gal ponas pageidautų būti aptarnautas šioje salėje, o gal norėtumėte vakarieniauti atskirame kambaryje?

Apžvelgęs nesiliaujančias į jį įkyriai spoksoti kaukes, nykštukas pareiškė:

– Pastarasis pasiūlymas man labiau prie širdies.

– Ką gi! Kato, – kreipėsi šeiminkė, kiek sutrikusi dėl tokio prašymo, kurio, gerai žinojo, negalėsianti išpildyti, – kokį kambarį pasiūlysimė lenkų didikui? Geltonu damasku išmuštą, ar ne?

– Motuše Labri, jūs gerai žinote, kad ten išmušti keli langai ir jūs liepėte juos užkalti.

– Oi, nepagalvojau apie tai. Tai gal kambarį su gobelenais?

– Pirmiausiai reikėtų jį sutvarkyti. Dabar ten laikomi vaisiai.

– Mėlynasis kambarys.

– Mėlynasis kambarys, – pakartojo Kato, išplėtęs akis.

– Na taip, mėlynasis kambarys.

– Kur jis, niekada jo nemačiau.

Tai išgirdusi šeiminkė suirzo ir truktelėjusi pečiais nusisuko.

Reikalas toks, kad motušės Labri smuklė, kurią, jos pačios teigimu, dažnai savo apsilankymu pagerbdavo garsūs žmonės, nors ir giriama, kad teikia prieglobstį ir pėstiems, ir raitiems, tebuvo vietinių žmonių mėgiama vieta švęsti vestuves ir rengti pokylius. Keliautojai ten tik pagirdydavo arklius. Nykštukas visą girdėjo ir beregint susivokė, kaip jam elgtis.

– Pastatykite man stalą nuošaliau, – paprašė.

– Tučtuojau, pone, – šūktelėjo šeiminkė, sužavėta jo supratingumu.

– Pone, – kreipėsi nykštukas į jaunuolį, padariusį jam didelę paslaugą, – gal ponas suteiks man garbę ir palaikys kompaniją prie stalo?

Jaunuolis tik linktelėjo galva.

– Pageidaučiau nusivilkti savo drabužius, – tęsė nykštukas, – jie visiškai netinka Prancūzijos žiemai, bet nežinau, kur dingo mano vyrai.

Nušvitusi maloni ir paslaugi šeiminkė padėjo nykštukui nusivilkti poliarinės lapės kailinius, o, pasirodžius abiem tarnams, nykštukas paprašė nutraukti jo kailiu pamuštus batelius. Nedaug trūko, kad, pamatę, kaip tie du milžinai lenkiasi, galima sakyti, klaupiasi prieš savo mažąją šeiminką, žiūrovai vėl pratrūktų juokais, tad nykštukas, daugelio lūpose išvydęs šypsenas ir supratęs, kad tai dėl jo klūpančių tarnų, garsiai prabilo:

– Patys matote, kad nėra nieko nepatogesnio už didelį ūgį.

Nusimetęs kelionės drabužius ir likęs tik su ryškiai žalios spalvos taratka, apvedžiota juodais galionais, ir bateliais kaustytais kulnais, nykštukas nusiėmė ir kepuraitę, apvedžiotą rudos spalvos garbanotu ėriuko kailiu. Pasirodė lenkiška mada apkirpta galva, kai plaukai lyg šlikė vos dengia viršugalvį. Atsipūtęs, norėdamas pramankštinti ilgo

(Nukelta į 48 p.)

sėdėjimo karietoje išvargintas kojeles, nykštukas ėmė bėgioti po didelę virtuvę, kuri žiemą tapdavo ir valgomuoju. Tos keistos išvaizdos žmogelio ūgis buvo maždaug trys pėdos. Nors metams bėgant ir buvo šiek tiek aptukęs, tačiau, kaip tokio gymio žmogus, gražiai sudėtas. Bruožai taisyklingi, veidas rodė ir kilnumą, ir protą, tik gaivi oda, kadaise panaši į spindintį raudonskruostį obuoliuką, jau buvo pradėjusi per anksti raukšlėtis, nes nykštukas dar nebuvo sulaukęs nė keturiasdešimties metų. Jo elegantiškos ir kilnios manieros liudijo, kad tai gerai išauklėtas žmogus, ilgai gyvenęs tarp didikų ir karaliaus dvare.

II SKYRIUS

– Turiu garbės pranešti ponams, kad vakarienė patiekta.

Šie žodžiai, ištarti gomuriniu balsu, kurį tokio-mis aplinkybėmis visada nutaisydavo šeiminkė, išjudino visus susirinkusius. Polišineliai, arlekinai, klounai, kitos kaukės ir persirengėliai, kurie buvo ten susirinkę, puolė užsiimti vietų, paruoštų aplink didįjį stalą. Nykštukas, pasinaudojęs taburete, užsliuogė į didelį pajuodusį odinį fotelį, kažkada buvusį aukso spalvos, labai panašų į kapitulos kanaaninko klauptą. Jis ne sėdėjo, o tiesiog prasme-go jame ir dabar keikсноjo fotelį, kurį jam teikėsi pasiūlyti šeiminkė, taip parodžiusi pagarbą jo lenkiškai bajorystei. Jo smakras nesiekė lėkštės. Teko luktelėti keletą minučių, kol atnešė pakankamai pagalvėlių ir pagalvių, kad mažasis nykštukas atsidurtų tinkamame aukštyje. Jis pademonstravo jaunajam svečiui palankumą (žinoma, šiek tiek pabrėždamas savo viršenybę) ir pagarbą: pakvietė vakarienės ir pasodino prie stalo greta savęs. Jaunuolis mielai priėmė pakvietimą, nes tokiu būdu išvengė kaukių draugijos, prie kurios jis tikrai nepritapo. Nykštukas tai pastebėjo, nes buvo gyvenęs su didikais, turėjo įgimtą taktiškumo jausmą ir iš pirmo žvilgsnio sugebėjo atskirti sutiktų žmonių profesiją, pomėgius ir įpročius. Beregint įvertinęs savo jaunąjį svečią, liko visiškai juo patenkintas, nes niekada nebuvo regėjęs laimingesnio veido. Atrodė, kad jo kilni siela, gerumas, dosnumas, nuoširdumas įkūnyti kilniuose ir jaudinančiuose bruožuose, kuriuos

galėjo nutapyti Rafaelio arba Kanovos ranka. Kai įsijungdavo į pokalbį, jo juodos, subtilios akys, išmin-tingai suspindusios, kaip ir visas veidas, pagyvėdavo, bet nurimęs jis nuliūsdavo, jo kakta dažnai apsiniau-kdavo ir tada jis atrodydavo ne toks gyvas ir linksmas. Atrodė, kad jį paveikė sėslus gyvenimas, ilgi ir vargi-nantys mokslai, galbūt ir neaiškus nerimas dėl ateit-ies. Dažnai rudens rytmetį matome, kaip išlindusi iš debesų saulė nušviečia gamtą, paskui vėl išnyksta rūkuose, ir tie paslepia jos švytėjimą nuo mūsų akių.

– Karalienės Kotrynos sriuba! – šūktelėjo šeimininkė ir, lydima savo padėjėjų, atnešusi didžiulę sriubinę, ją atsargiai pastatė ant stalo.

– Ponas, turbūt, kaip ir aš, esate keliautojas? – paklausė nykštukas, norėdamas užmegzti pokalbį su kaimynu, kol jam į pylė lėkštę itališkos lazanių sriubos.

– Taip, pone, – atsakė jaunuolis su šiokiu tokiu svetimšalio akcentu, – aš taip pat keliauju į Paryžių.

– Ponas atkeliavo iš Italijos, neabejoju, – tęsė nykštukas, patenkintas savo įžvalgumu ir sugebėjimu atskirti įvairiausių tautų žmones. – Graži šalis, nuostabus dangus!

– Atvykstu iš Italijos, tai tiesa, praleidau ten daug metų, bet gimiau Prancūzijoje, – lyg skaitydamas nykštuko mintis kalbėjo jaunuolis, – esu prancūzas, bent jau taip manau.

Žodžiai, palydėti melancholiškos šypsenos, priverstė nykštuką pakelti akis. „Aha“, – pagalvojo, bet nuo tolimesnių klausimų susilaukė.

Vėl pasigirdo réksmingas šeiminkės balsas, pranešantis, kad atėjo eilė užkandžiams. Jų pavadinimai buvo vienas už kitą prašmatnesni: „Hugenotų avies kepsnys!“

– Nagi, – šūktelėjo vienas netikęs juokdarys iš džiugiai nusiteikusio būrio, – jei gabalas gardus, bus nelengva suvirškinti.

– Dėl hugenotų, – prakalbo Polišinelis, nu-siimdamas savo dirbtinę nosį, kad galėtų aiškiau kalbėti, – ponai, ar girdėjote naujieną? Paryžiuje laukiama Navaros karalienės su sūnumi, Bearno kunigaikščiu, ir nežinia kiek hugenotų. Kur čia šuo pakastas? – pridūrė kraipydamas galvą.

– Mūsų karalienė sukta moteris, galiu prisiekti, ji vaizduos jiems esanti gera, bet įvilios juos, kaip sakoma, į spąstus.

– Jūs nesuvokiate, ką kalbate, Polišineli, – tarė kvailai atrodantis Klounas, stengdamasis vaizduoti

rimtą, – atvykau iš Paryžiaus, girdėjau iš pirmų lūpų, nes aprūpinu produktais dvaro kepėją, ir jis man kaip didelę paslaptį atskleidė, kad kalba eina apie Bearno kunigaikščio ir ponios Margaritos vedybas.

– Ką, – sušuko Arlekinas, mojuodamas grūstuvu, – tas mažasis ručkis, tas nė skatiko neturintis kunigaikštis ves tokią gražuolę, šviesos spindulį! Šlovė Dievui, vis dar regiu tą gražią princesę tokią, kokią mačiau praėjusiais metais Blua Verbų sekmadienį, vilkinčią nuostabia aukso audinio, kuris kainavo, kiek pavyko išgirsti, šimtą ekiu už uolektį, suknelę, atgabenta iš Konstantinopolio. Jos svoris būtų nepakeliamas jokiai kitai moteriai, bet ji labai gerai sudėta ir labai stipri. Jos gražūs juodi plaukai sugarbanoti ir papuošti deimantinėmis žvaigždėmis, bet jų spindesys neprilygsta jos akių skleidžiamai šviesai. Jos gražus veidas švietė, jos krūtinė balta ir graži. Rankose laikė palmės šakelę ir didingai žengė procesijos viduryje. Visų žvilgsnius traukė nuostabus jos grožis. Dauguma žavėjosi ja lyg dangaus dievybe.

– Tikrai graži, – nuskambėjo balsas kitame stalo gale. Tai buvo kaukė, nuo galvos iki kojų apsirėdžiusi Pranciškaus I laikų šarvais, vaizduojanti bebaimį dorą riterį.

– Jei patikėsime tuo, ką kalbėjo jos brolis karalius, tai jis atiduoda savo seserį Margaritą Bearno kunigaikščiui ir tuo pat metu visiems karalystės hugenotams. Nekokia dovana Bearno kunigaikščiui. Mažasis ručkis, sakote? Geriausia špaga pasaulyje.

– Manau, nėra drąsesnių už Žarnako ir Monkotūro nugalėtoją, – sušuko nykštukas.

– Ir labai kilnus, – tęsė karingoji kaukė, nekreipdama dėmesio į tokią pastabą. – Tame pačiame Žarnako mūšyje, kurio sėkmė priklausė tik nuo kelių, nepanorusių paklaustyti to jauno didvyrio, senų hugenotų užsispyrimo, mano žirgas paslydo ant šlapios žemės, ir aš nukritęs būčiau žuvęs, nes nebegalėjau apsiginti (pradau ginklus) ir išlįsti iš po žirgo. Bet tada pasirodė kunigaikštis. Pamatęs, kokia mano būklė, geranoriškai ištiesė man pagalbos ranką ir gyvai tarė: „Jūs prancūzas, aš iš Bearno, niekada nepuolu negalinčio apsiginti priešo.“ Ir lyg žaibas nurūko tolyn (ant jo galvos plevėsavo baltas sultonas) prie saviškių į mūšio sūkurį. Niekada nepamiršiu tokio jo poelgio.

Kiek patylėjęs nykštukas vėl prakalbo.

– Spėju, kad ponas pirmą kartą keliauja į Paryžių?

– Atleiskite man, pone, – atsakė šypsodamasis

jaunuolis, – galiu pasigirti, kad buvau Paryžiuje, ir dar daugiau, mačiau ten jus.

– Tikrai, kuriuo metu?

– Gana seniai, nes tai buvo mano vaikystėje. Man tebuvo dešimt metų ir mano vaizduotė labai kurstė nuostabūs kasdien girdimi pasakojimai apie mažą būtybę, kuri, kaip nuolat buvo tvirtinama, buvo sklidina žmogiškų tobulybių lyg įvairiausių malonių sancaupa, proto ir talentų šedevras. Ir toks mažas, mažesnis už mane. Tai iš tikrųjų mane stebino ir neleido augti manyje užgimstančiai puikybei. Degiau noru pamatyti tą mažą stebuklą, nes taip jus vadino, pone, ir išprašiau iš mano vaikystę saugojusių asmenų suteikti man tokį malonumą. Mane nusivedė į nuostabią medžioklę Sen Žermeno girioje, kur buvo ir karalienė Kotryna, tada dar gyvas karalius Henrikas II, princai, karališko kraujo princesės, pagaliau visas dvaras. Akimis ieškojau jūsų ir mačiau tik jus. Jūs sėdėjote ant berberų veislės žirgo, valdėte jį išmaniai ir subtiliai. Jūsų žalios ir aukso spalvų medžioklės kostiumas ir nedidelė tos pačios spalvos kepuraitė su plunksna man pasirodė ypatingai gražūs, kaip ir jūs pats, ir aš negalėjau susilaikyti neišreiškęs savo susižavėjimo: „Koks gražus berniukas!“ Kažkas, išgirdęs mano šuktelėjimą, pastebėjo, kad tas gražus berniukas yra dvidešimt penkerių metų vyras. Jūs jojote visai greta karalienės ir net nešėte ant rankos jos paukštį. Karalienė dažnai jus maloniai prakalbino. Ji išmetė savo pirštinę. Jūs vienu šuoliu atsидūrėte ant žemės, pakėlėte pirštinę ir įteikėte karalienei taip pagarbiai ir tuo pat metu taip galantiškai, kad valdovė jums maloningai nusišypsojo. Man buvo labai smalsu sužinoti, kaip jūs vėl užsėsite ant žirgo, bet jūs taip mikliai užsiropštėte ant savo žirgo, kad nustebinote visus žiūrovus. Tada palaidote paukštį, nušuoliavote jam iš paskos, paėmėte iš jo grobį ir po sekundės, aidint gausiems plojimams, padėjote prie jos didenybės kojų. Jaunuolis nutilo.

Ach, tęskite, – šuktelėjo džiaugsmo apimtas nykštukas ir padavė jam savo rankutę, – tęskite, būkite malonus, jūs priminėte man pačias gražiausias mano gyvenimo dienas. Taip, aš esu tas pats Krasovskis, kurį taip susidomėjęs sutiko Paryžius, kurį savo malonėmis pagerbė karalienė, ir iš dėkingumo vėl grįžtu į šią šalį, į tą dvarą, kur jis rado globą, turtus ir laimę. Kai Kotryna Mediči valdė Prancūziją ir

(Nukelta į 50 p.)

tvarkė savo šeimos reikalus, į Paryžių atvyko lenkas nykštukas, pavarde Krasovskis, apdovanotas gražiausiu pasaulyje veiduku ir retai sutinkamu protu. Atrodė, kad gamta, kurdama tokią neįprastą būtybę, norėjo kompensuoti smulkų sudėjimą ir pasistengė sukaupti ne tik visas įmanomas proto galias, bet ir davė tobulas kūno proporcijas. Viskas šiame mažame žmogutyje buvo suderinta, jo kojos, rankos, ūgis buvo tobuli, o galva, paprastai deformuota tokių žmonių kūno dalis, buvo stebėtinai graži, veido bruožai švelnūs ir dailūs.

Krasovskyje derėjo vaikystės žavumas ir suaugusio žmogaus elegantiškos manieros. Jis buvo išsilavinęs, gerai kalbėjo keliomis kalbomis, turėjo ir talentų: gražiai dainavo, šoko, grojo keliais instrumentais. Visas Paryžius norėjo išvysti mažąjį stebuklą, nuostabų gamtos kaprizą, mažąjį lenkų nykštuką. Krasovskio turtas, nors ir nebuvo didžiulis, leido jam jaustis nepriklausomam, o suvokimas, kad yra bajoras, kilmingas lenkas, dar labiau stiprino jo natūralų išdidumą. Nors ir vengė smalsuolių dėmesio, vis dėlto Krasovskis nebuvo jam visiškai abejingas, nes noras patikti skatino jį veikti, o neabejotina puikybė augo kartu su sėkme. Kotryna Mediči, turėjusi maniją kolekcionuoti neįprastas būtybes, nesvarbu, kokios rūšies ir kokios klasės būtų: astrologai, nekromantai, užsigeidė pamatyti mažąjį nykštuką, apie kurį jai pasakojo stebuklus, o pamačiusi įsitikino, kad jai papasakojo ne viską. Ją sužavėjo jo veidas, protas ir sąmojis.

Patekęs į dvarą nykštukas pradėjo puikiai ir išmaniai vaidinti kupidonus, zefyrus ir kitokius pasakėčių nykštukus įvairiausiose nesibaigiančiose alegorinėse šventėse, kurias sumanydavo pati karalienė. Istorija diskretiškai nutyli, ar meilė vaidino didelį vaidmenį mūsų herojaus gyvenime ir ar, pasiskolinęs Amūro sparnus, lanką ir strėles, Krasovskis pataikė jomis į to galantiško ir palaido dvaro lengvabūdės širdis. Priešingai, atrodo, kad apdovanotas atsargumo jausmu, mažasis žmogelis vengė visko, dėl ko galėjo pasirodyti juokingas, ir po lengvabūdiškumo kauke slėpė ambicingus planus. Kotryna Mediči, būdama įžvalgi, netruko suvokti, kad jos mažasis favoritas turi lankstų ir subtilų protą, tinkantį įvairiems pavedimams vykdyti. Įvairiausiomis malonėmis užsitikrinusi jo ištikimybę, ji ilgainiui paaukštino jį iki patikėtinio rango, pavo-

jingo ir slidaus posto, ir jame Krasovskiui pavyko išsilaikyti gana daug metų, nes buvo atsargus, išmintingas ir žinojo saiką. Jis niekada nepiktnaudžiavo intrigantės karalienės palankumu. Toje visuotinių ydų ir sugedimo aplinkoje jo širdis visada buvo gera ir garbinga, jai buvo svetima neapykanta, pavydas ar priešiškumas. Jam buvo galima prikišti tik kuklumo stoką ir begalinį smalsumą. Jį nuolat aptikdavo besislepiantį už gobeleno ar židinio dangčio ir tyrinėjantį dvariškių žvilgsnius bei besiklausantį jų pokalbių. Tačiau Krasovskiui tai galima atleisti, jei priminsime, kad jo polinkį šnipinėti išugdė apskri ir klastinga šeimininkė. Jo tokio elgesio tikslas buvo tik sužinoti šį bei tą apie meilės intrigas, kurias karalienė pati skatino dvare ir, jomis pasinaudodama, vėliau kurdė savo politinius planus bei didžiavosi, kad valdo žmogiškąsias aistras, pasinaudodama labiausiai neįveikiama iš jų – meile.

Pasisotinęs dvaro malonumų ir galbūt pavargęs nuo jam tekusio vaidmens, Krasovskis vieną dieną pajuto širdyje nenumaldomą tėvynės šauksmą. Pasakęs sudie Prancūzijai, jis ramiai sugrįžo į savo šalį mėgautis sukauptu turtu ir linksminti paskutines Žygimanto Augusto senatvės dienas gyvais pasakojimais apie jo taip gerai pažįstamo prašmatnaus dvaro malonumus. Su dėkingumu prisimindamas malones, kurias jam teko patirti, jis visose savo kalbose reiškė susižavėjimą, kalbėjo tik tiesą. Jis nesiliovė gyręs Prancūzijos valdovų dosnumą, Kotrynos Mediči talentus ir sumanumą, Karolio IX pamaldumą ir jo dėmesį literatūrai. Nepamiršo ir Anžu kunigaikščio, kuris tapo nugalėtoju Žarnako ir Monkontūro kautynėse, kur parodė neeilinę drąsą, nuopelnų. Gyrė ir kitas didvyrio vertas savybes.

Po paskutinio Jogailaičio mirties Lenkijos sostas liko vakuojantis, neapsaugotas nuo tarpuvaldžio anarchijos. Aktyviai dirbančioje mažojo nykštuko galvoje gimė nauji politiniai sumanymai ir ambicijos. Dar Augustui esant gyvam jis galvojo, kad karaliaus įpėdiniu galėtų tapti Henrikas Valua, kuris gerą reputaciją pelnė būdamas dar labai jaunas, nors jo nuopelnai gal ir būdavo perdedami. Nykštukas išdėstė savo sumanymą kai kuriems šalies didikams. Šie, paveikti jo gudrių šnekų, išreiškė palaikymą Prancūzijai ir Anžu kunigaikščiui. Padrąsintas didikų pritarimo, gavęs iš jų patarimų, skatinamas dėkingumo jausmo, įsivaizduodamas, kokį puikų

vaidmenį jam teks atlikti, Krasovskis nedvejodamas nutarė grįžti į Prancūziją ir pasiūlyti Medičiams Lenkijos karūną vienam iš jų labiausiai mylimų sūnų – Henrikui Valua.

III SKYRIUS

Pasisotinusios visos kaukės sutartinai atsistojo ir, triukšmingai atstūmusios taburetes bei suolus, ant kurių sėdėjo už stalo, tyliai sukalbėjo padėkos maldą.

Metęs atidų žvilgsnį į groteskiškas figūras, kurios bandė sujungti pamaldumą su kvailystėmis ir kurios, nors nuoširdžiai judino lūpas, tegalvojo, kad dieną baigs taip, kaip ir pradėjo – naujais kvailiojimais, nykštukas šūktelėjo:

– Jie nesikeičia!

Paskui, lyg apibendrinamas visus prancūzus, pridūrė:

– Jie nesikeičia! Jie tebėra pačių keisčiausių kontrastų mišinys. Juose persipina prietarai ir galantiškumas, pamaldumas ir kvailystė, jie garbina Dievą ir tarnauja velniui.

Jaunuolis pritariamai tik linktelėjo galvą pakilusiam nuo stalo draugui.

Nykštukas, arba tiksliau Krasovskis, nes negalima jo nuolat vadinti bendriniu vardu, beje, jis to negalėjo pakęsti ir tiems, kurie nesivaržė, išdidžiai pareiškėdavo, kad turi vardą ir yra toks pat bajoras, kaip kiti. Po vakarienės Krasovskis, pasišaukęs šeiminkę, kad atsiskaitytų, pasidėjo ant stalo gausiai auksu ir šilku ataustą ir tikrai storai prikimštą piniginę. Pasekęs Krasovskio pavyzdžiu, jaunuolis, šiek tiek varžydamasis, išsitraukė iš liemenės nedidelį, labai ploną ir labai lengvą odinį kapšeljį, bet Krasovskis, nutaisęs maloningą didiko išvaizdą, jo mandagiai paprašė neprieštarauti ir leisti jam sumokėti už maloniai kartu praleistą vakarienę.

– Kad ir kaip ten būtų, – pridūrė nykštukas, – aš visada liksiu jums skolingas.

Jaunuolis tylėdamas nusilenkė, jo skruostai švelniai nuraudo, jis iš lėto užveržė savo kapšelio dirželius ir dar lėčiau įsikišo jį į savo drabužio kišenę. Krasovskis tuo tarpu skambiai dėjo savo ekiu ant stalo, o šeiminkė su kiekviena padėta moneta vis kalbėjo:

– Kokie dosnūs tie lenkų didikai! Tikiuosi, ponai liko patenkinti. Gal per vakarienę ir buvo šiek

ties triukšmo, bet ko norėti, juk vyksta karnavalas.

– Prašom nepamiršti merginos, – meilikausiai paprašė smuklės tarnaitė, stovinti už savo šeiminkės ir laukianti, kol bus galutinai atsiskaityta.

– Nė nemanau, mieloji, – atsakė nykštukas, – įsprausdamas merginai į ranką pusę bilono.

Kai viena kaukių galingu balsu užtraukė bakchanalijų dainą, o į ją choru atsiliepė džiūgaujantis būrys, nykštukas ėmė rengtis kelionės drabužiais. Jam padėjo šeiminkė ir dvi jos tarnaitės, uoliai šokinėjančios aplink jį paslaugiai ir tuo pat metu komiška, nes jos vos susilaikė nesijuokusios iš keistų mažojo žmogelio drabužių: kepuraitės, kailiu pamušėtų batų, movos, kailinių. Viena jų, apsirikusi, o gal iš piktos valios, jam ant galvos uždėjo movą ir įspraudė į rankas kepuraitę. Viena ranka ten įlindo lengvai, bet su kita nesisekė. Jis suprato, kad tai išdaiga arba nesusipratimas, ir jo vos neištiko vienas tų pykčio prieuolių, kurie labai dažnai ištinka nykštukus.

– Kur tie niekšai? – suriko nekantraudamas.

– Ponas klausia apie savo tarnus? – pasiteiravo šeiminkė. – Jie prie karietos.

– O jaunuolis jau iškeliavo? – paklausė nykštukas šeiminkės.

– Neabejoju, taip, pone. Jis nuėjo ieškoti mulų varovo, kuris turi jį nugabenti į Paryžių. Gal ponas leis palydėti jį iki vežimo? Ten bus šiek tiek publikos. Tie žmonės labai smalsūs, jie niekada neregėjo lenkiško kelionės vežimo.

Šeiminkė neklydo. Visos kaukės buvo susirinkusios prie vartų ir apžiūrinėjo nykštuko ekipažą. Kelioninis vežimas buvo ilgas ir siauras, gerokai panašus į lopšį, nes taip ir buvo vadinamas Lenkijoje. Jo vidus buvo išpintas nendrėmis, jis buvo dengtas, kaip šiandien dengiamos brikelės, oda su drobiniumu pamušalu iš vidaus, su geromis pagalvėmis ir odiniu dangalu, saugančiu nuo gamtos išdaigų.

Keturis stiprius įvairaus plauko arklius spindinčiais pakinktais su plačiais pavalkais, nuo kurių kaip puošmena karojo raudonos medžiagos juostos, šukos, varinė grandyklė ir kabojo daugybė to paties metalo žiedų, skambančių vos tik arklis susjudą, valdė vežikas. Jis vilkėjo ilgą mėlyną drabužį, apkraštuotą raudona juosta, kailinę berankovę liemenę, o kailiu apvedžiotą kepurę puošė plevėsuojančios įvairiaspalviai kaspiniai. Rankoje jis laikė

(Nukelta į 52 p.)

didžiulį rimbą, juo pliaukšėjo ypatingai mikliai, nes didžiai stebintis ir džiūgaujant žiūrovams jis pataikė į skrendantį vargšą žvirblį, tasai negyvas nukrito ant arklio galvos. Nepaisant šeiminkės ir jos abiejų padėjų šaižių riksmų, plėšiančių ausis: „Kelią lenkų didikui!“, nykštukui nebūtų pavykę prasiskverbti pro smalsuolių minią, susidomėjusia tragišku nuotykiu, tačiau nepažįstamasis jaunuolis sugriebė jį į glėbį ir nunešė iki vežimo per minią, kuri, ką tik pasimėgavusi žvirblio vaizdais, dabar atkreipė dėmesį į nykštuką ir vėl pradėjo šūkauti: „Nykštukas, nykštukas!“

– Na gerai, aš nykštukas, gal įsivaizduojate, kad pasakėte man naujieną, – niršo perpykęs Krasovskis, blaškydamasis vežime ir dusdamas iš pykčio.

– Pamišėliai! Kvailiai! – rėkė jis.

– Pone, pone, – jis kreipėsi į jaunuolį, stovintį prie jo vežimo, – gal ketinate likti šioje siaubingoje grūstyje? Jūs tikrai nesurasite nei savo mulų varovo, nei savo arklio. Pasiseks, jei bent žinosite, kur esate pats! Štai mano adresas Paryžiuje. Šeiminkė perduos jį mulų varovui, kad jis žinotų, kur jūsų ieškoti. Paskubėkime į kelionę.

Tai pasakęs jis išmetė iš kariatos popieriaus skiautėlę su savo adresu. Ją ore pagavo viena tarnaičių.

Jaunuolis nebelaukė, kol dar kartą jo paprašys, ir šoko į vežimą. Krokuviškis vežėjas, taikydamasis į vėplą, ėmė pliaukšėti rimbą į dešinę, į kairę ir pavarė arklius greita risčia. Iš paskos kiek kojos neša pasileido būrelis išdykėlių vaikėzų, besistengiančių užsikabinti už kariatos galo.

– Na ir triukšmas, – ištarė nykštukas, vos tik vežimas paliko grindinį ir pasidarė įmanoma susikalbėti. – Na ir dienele! Man atrodo, kad per pirmą mano kelionę į Paryžių prancūzai nebuvo linkę žioplinėti taip, kaip šiandien. Na ir dienele, Dieve mano! Pagaliau, pone, – tęsė Krasovskis, šiek tiek suirzęs dėl nepajudinamo savo jaunojo bendrakeleivio šaltakraujiškumo, – ką jūs apie tai manote, nes jūs prancūzas, bent jau taip sakote, nors aš to niekada nebūčiau įtaręs.

– Aš ir pats nežinau, kas esu, – atsakė atsidusęs jaunuolis. Ištarus tuos žodžius, gili melancholija nutrynė iš jo veido lengvą šypsenėlę, kurią buvo išprovokavęs komiškas nykštuko karščiavimasis.

„Iš tiesų, – mąstė Krasovskis, – keistas akcentas, nors jis vadina save prancūzu, be to, prastoka apran-

ga, kiek per griežta tokiam jaunam vyrui, įspūdingas veidas, labai kilni laikysena liudija, kad jis įdomi būtybė, tik galbūt nelaiminga. Pabandykime išsiaiškinti, kas jis toks.“ Tada kreipėsi į jaunuolį.

– Jūs tikrai mane dominate, pone, – kreipėsi Krasovskis, stengdamasis būti kuo malonesnis, – aš šiandien nutariau jums pagelbėti ir būčiau laimingas, jei pavyktų tai padaryti. Taip, mano jaunas drauge, trokštu būti jums naudingas, ypač trokštu išgirsti jūsų istoriją.

– Mano istoriją, – pakartojo nustebęs jaunuolis, – kokia gali būti istorija žmogaus, kurio visas gyvenimas tėra viena diena!

Neaiškus atsakymas tik dar labiau pakurstė nykštuko smalsumą. Todėl padvigubino pastangas, kad iš savo mįslingo kompaniono išgautų jo nesėkmių paslaptį, nes neabejojo, kad jaunuolį nuskriaudė lemtis arba nuo jo nususuko sėkmė.

Jei taip trokštate išgirsti mano vardą, – prakalbo jaunas nepažįstamasis, – tai esu Balani. Tačiau mano gimimas man yra paslaptis. Žinau tik, kad gimiau Prancūzijoje. Pirmieji mano vaikystės metai ramiai prabėgo kaime netoli Paryžiaus. Mane globojo garbingi žemdirbiai, kuriuos vertinau ir mylėjau lyg savo tėvus. Pirmasis sielvartas mane ištiko, kai sužinojau, kad esu jiems niekas, bet skolingas už viską. Iš tikrųjų, išskyrus gyvybę, kurios jie tikrai man nedavė, visos gėrybės, kuriomis naudojausi, buvo jų tėviškas rūpinimasis manimi, nors nebuvau jų sūnus. Tą dieną, kai išgirdau šią žinią, prieš mane, atrodo, atsivėrė ilgas nelaimių kelias. Karčiai raudojau, nors iki tol ašaras liejau tik ko nors trokšdamas arba džiaugdama. Pasiteiravau gerojo kaimiečio ir jo garbingosios žmonos, kurių rūpinimasis išsaugojo man gyvybę, kur mano tėvas ir motina. Jokio atsakymo nesulaukiau. Neatstojau, teiravausi, gal jie ilsisi kryžiais pažymėtoje vietoje, iš kur niekada nesugrįžtama. Turėjau galvoje savo kaimo kapines. Išgavau tik tiek, kad mano tikrasis globėjas yra Valanso vyskupas, kad jo dosnumo dėka nuo pat mano gimimo buvo padengiamos visos būtinos mano išlaikymui išlaidos. Šiek tiek susijaudinau, nes niekada nebuvau jo regėjęs. Pinigai man nerūpėjo, mane jaudino tik rūpestinga mane globojusių tėvo ir motinos priežiūra. Ir liūdėjau, kad teks su jais skirtis. Jo kilnybei įsakius, mane nugabeno į Paryžių. Tada man ėjo aštunti metai. Mane pristatė Valanso vys-

kupui. Glamonė ar paprasčiausias vaikiškas žaisliukas būtų mane priišęs prie jo visam gyvenimui, bet visa malonė ir dėmesys tebuvo ilgas ir nuobodus kvotimas. Dabar negaliu jums pasakyti, ko jis klausinėjo ir ką jam atsakinėjau, tai neįmanoma, be to, nelabai jums ir įdomu. Prisimenu tik, kad vyskupas vienam kambaryje buvusiam kunigui pašnibždėjo: „Tas vaikas, atrodo, mąstantis ir protingas. Negalime jo palikti vegetuoti kaime.“ „Žinoma, – atsakė kunigas, – jo vieta mokyklos suole.“ – Taip buvo nulėmtas mano likimas. Iš audiencijos pas jo ekselenciją prisimenu tik violetinius jo drabužius, auksinį kryžių ir tai, kad jis atrodė santūrus ir sunkaus būdo.

– Taip, tikrai taip, – įsiterpė nykštukas, – šiek tiek jį pažinojau iš matymo. Jis retai pasirodydavo dvare tais laikais, kai buvau ten, bet Valanso vyskupas neišvengdavo apkalbų. Tačiau buvo be galo protingas, labai talentingas ir žmonės kalbėjo, kad nepaisant apie jį sklidusių paskalų, į jas gal nederėtų kreipti didelio dėmesio, juk žmonės greitai teisti ir pasmerkti. Jis labai vertinamas dvare ir visada garbingai ir labai sėkmingai atlikdavo jam pavestas įvairias diplomatines misijas. Tęskite, prašau jus, ir atleiskite, kad jus pertraukiau.

Nykštukui kalbant jaunuolis tai rauda, tai balo, paskui ėmė pasakoti toliau.

– Dar tikėjaisi palaikyti šiokių tokių ryšį su tais dorybingais žmonėmis, kurie rūpinosi manimi vaikystėje, bet netrukus teko atsisveikinti su tokia viltimi. Užuoat mane lavinę ir ugde savybes, kurios praverstų ateityje, tik pasakė, kad keliausiu mokytis į Italiją. Toje ilgoje ir sunkioje kelionėje man paskyrė globėją – liūdną ir paniurusį kunigą italą. Jis nemėgo vaikų, mano nekalti tauškalai, natūralus tokio amžiaus smalsumas jam buvo įkyrūs ir jį vargino, ypač dėl to, kad jis nemokėjo prancūziškai, o aš itališkai. Nuolat baramas ir ujamas aš nustojau kaip vaikas palaimingai ir linksmai juoktis, o mano širdį užplūdo baimė ir nuolatinė savigrauža. Daug bendraamžių sutikau savo kelyje, mačiau, kokie jie laimingi greta turtingų tėvų, kaip jie apipilami švelniausiomis glamonėmis ir atsako tuo pačiu, o aš buvau vienas, griežto globėjo, iš kurio negalėjau tikėtis nei švelnumo, nei rūpestingumo, valioje. Aš nuolat jaučiau, kad mano širdį užlieja juodas liūdesys ir maudulys! Jums bus sunku patikėti, bet net šiandien, kai vaikystė likusi labai toli, negaliu nesijaudindamas klausytis tokio švelnaus žodžio kaip

„tėvas“, paties gražiausio, koku tik gali didžiuotis žmogus... – Ir jo akyse suspindo ašaros.

Krasovskis nieko neatsakė, tik paspaudė jam ranką.

– Paduja buvo mano kelionės pabaiga ir tikslas. Mane įtaisė karmelitų vienuolyne miesto centre. Ten prasidėjo ilgai trunkantis varginančių ir sausų scholastikos studijų periodas ir vienintelis poilsis nuo to buvo nykuma ir tylą. Vienuolyne buvau vienas tokio amžiaus. Į vienuolyną, beje, priimdavo tik tuos, kurie ketino tapti ordino nariais, o man buvo parodyta ypatinga malonė. Nežinojau, koks likimas manęs laukia. Mane supo tokie žmonės, kurių daugelis pamiršo, kad taip pat buvo jauni. Neturėjau jokio draugo, kuris išvelgtų, kas dedasi mano širdyje, mane suprastų, sielvartautų kartu su manimi. Dėjau daug pastangų, sparčiai dariau pažangą man dėstomuose moksluose, išskyrus teologiją. Jai jaučiau neįveikiamą pasibjaurėjimą, gal todėl, kad dėl jos dažnai sulaukdavau bausmių, ir galbūt dėl to, kad nuojauta kuždėjo, kokia ateitis man numatyta, o jai neturėjau nė menkiausio pašaukimo. Iš to, ką jums papasakojau, jūs, pone, nesunkiai atspėsite, kad ketinta sužadinti manyje polinkį dvasinei tarnybei ir atimti iš manęs laisvę, betgi mano būdas, neramus iš prigimties, vertė manyti, kad laisvė yra pats didžiausias gėris. Ir iš tikrųjų, man dar nesukakus septyniolikos metų, buvo pranešta apie mano kilniojo globėjo pageidavimą, kad aš užsivilkčiau abitą, ir pažadėta sumokėti už mane mokesį, kurio vienuolynas reikalavdavo iš savo ordino vienuolių. Išgirdęs tokių baisų nuosprendį supratau, kad niekada nebuvau laimingas, bet dar galėčiau toks būti. Mane apėmė neviltis. Parašiau Valanso vyskupui graudų laišką. Jis atsakė, kad ruoščiausi tapti novicijumi ir savo uolumu įrodyčiau turįs pašaukimą. Paklusau, tačiau nenustojau vilties vieną dieną nusimesti grandines, bet mane ištiko didžiausia kokią tik kada teko patirti moralinė krizė. Nustojau skaityti knygas, mokytis, nors mokslas mane bent laikinai nuramindavo ir iki tol vertinau jį kaip kilnų būdą susikurti savo reputaciją ir padėti nepažįstamame pasaulyje, į kurį karštai troškiau patekti ir kurį mano patirties stokojanti vaizduotė vertino kaip neabejotiną gėrį. Mąščiau: jei man skirta vegetuoti ir numirti vienuolyno šešėlyje, kurį vertinu kaip tikrą kalėjimą, nes esu ten laikomas prieš savo valią, kokią pagalbą, kokią naudą suteiks mokslas, kuris

(Nukelta į 54 p.)

nepadės man būti laimingam? Bet, kadangi mano prigimtis labai aktyvi, dykinėjimas tapo dar viena kančia. Tiesa, turėjau veiklos – privalėjau melstis, bet ką reiškia veikla, kurią atlieki bet kaip? Praradęs tikėjimo uolumą, tikrai dievišką malonę, kuriai nesugebėta paruošti mano sielos, po tais tamsiais skliautais, už aukštų sienų ir neįveikiamų grotų, už užtvartų, kuriomis norėta atskirti mane nuo pasaulio, veltui ieškojau tos aukščiausios būtybės, savo galia užpildančios visatą, erdvę, begalybę... Buvau vienišas, o mano siela, pavartosiu literatūrinį posakį, buvo kaip perdžiūvusi bevandenė žemė... Mano dienos ir naktys slinko siaubingai depresuojant ir aš arba savo vienutėje, kuri man atrodė kaip kapas, arba tuose didžiuliuose, menkos švieselės, vos praskiskverbiančios pro storus geležinius virbus, apšviestuose koridoriuose vienišas, nuolat vienišas, slankiojau be jokio tikslo, nemąstydamas ir nieko nejausdamas, klausydamasis tik monotoniško savo sandalų tapsėjimo, sklindančio nuo marmurinių grindų, kartais prislopintus melancholiškus vienuolių, patikinčių savo rūpesčius dangui, balsus, ir mano karštligiška vaizduotė, niekieno nekurstoma, verdanti tik savo sultyse, kėlė man dar didesnes kančias vien todėl, kad jos neturėjo pabaigos. Aš niekada neskaičiau nei senųjų, nei naujų poetų kūrybos, nežinojau, kas yra pasaulietinė meilė, tačiau kažkokia ryjanti liepsna užliedavo mano gyslas ir versdavo mane dūsauti dėl neaiškios kilmės meilės. Vieną dieną buvau labiau nei įprastai paskendęs savo miglotose svajose ir išsiblaškęs apžiūrinėjau mūsų bažnyčią puošiančius italų mokyklos šedevrus. Tada mano akys užkliuvo už paveikslą, vaizduojančio Šventąją Teresę. Jis kabėjo nišoje virš altoriaus. Priėjau arčiau, norėdamas geriau išsižiūrėti, ir jau nebegalėjau atplėšti akių, nes jos poza, išraiška, bruožai – viskas man pasirodė dieviška, pilna gyvybės... Tris kartus nuskambėjo varpas, kviečiantis bendrai maldai, ir visus tris kartus jis užklupo mane panirusį į nebylią ekstazę... Kitą dieną ir visus kitas dienas, dažnai netgi naktį, pasišviesdamas lempa, klūpočiau prieš Šventosios Teresės altorių ir mažčiau. Gėrėjausi dangiškos būtybės, kurios širdis degė pačia tyriausia meile, atvaizdu... Aš taip įsijaučiau į tą dievišką atvaizdą, kad jis mane lydėjo visur, net ir mano svajose. Žvelgiau į dangų ir mažčiau, kad ji ten, laiminga, o aš nelaimingas, ir dūsavau...

Jaunuolio kalbą pertraukė juokas.

– Tai jūs kaip šventasis įsimylėjote Šventąją Teresę.

Balani šiek tiek paraudo ir nuleido akis:

– Aš neįsimylėjau Šventosios Teresės, bet man patinka grožio idealas, kurį sukūrė tikro dailininko teptukas, o mano vaizduotė savo ruožtu priskyrė jam visas malones ir dorybes. Toje vienatvėje, kurioje buvau, radosi ir laimingesnių akimirklų. Atgavau norą gyventi, atgijo mano siela. Nuolat klūpėdamas priešais Šventosios Teresės altorių, prašiau jos, kad ji padėtų man susirasti į ją panašią būtybę, kurią galėčiau mylėti ir garbinti visą savo gyvenimą. Vieną dieną, kai tyliai garbinau Šventąją Teresę, mane užklupo tėvas Franciskas, vienuolis, kuriam jaučiau prielankumą, o jo pamaldumas ir prigimtinis paprastumas turėjo kažin ką tokio gerbtino ir jaudinančio. Jis man draugiškai plekštelėjo per petį perspėdamas, kad yra greta, ir tarė: „Pazienza, pazienza, poverino“.¹

– Jūs, be abejo, suprantate itališkai, pone?

– La santa ri farà santo.²

To garbingo kunigo, kuris jau tikėjo, nes norėjo tikėti, kad aš pakeliui į bažnytininkų luomą, klaida dar labiau atstūmė mane nuo man peršamos ateities. Prabėgo dveji mano noviciato metai ir artėjo terminas duoti įžadus. Parašiau Valanso vyskupui, panaudojęs visą nelaimingo žmogaus iškalbą, nelidau net sudvejoti, kad mano sprendimas, priimtas sielos gelmėse ir per daugelį metų apsvarstytas nebylioje vienatvėje, yra tvirtas. Tik tėvo valdžia gali reikalauti iš manęs aukoti savo laisvę ir aš paklusu tik tėvo nurodymams. Žinia, kad mano ryšiai nutraukiami ir galiu keliauti į Paryžių, mane pasiekė netrukus po to, kai parašiau monsinjorui laišką. Pagaliau buvau laisvas ir negaliu jums išpasakoti, ką jaučiau laikydamas rankose raštą, sugrąžinusį mane į gyvenimą, į pasaulį. Džiaugsmas buvo toks keistas, kad jutau tik didelį jaudulį. Ar pasakoti, kokių keistenybių prisigalvojau? Numatytą išvykimo dieną padėjau ant Šventosios Teresės altoriaus iš gebenių, nes jos visada žalios, ir sausiukų nupintą vainiką, kaip dangiškojo šventosios vainiko simbolį, ir buvau pasiruošęs žengti per tą baisų slenkstį, į kurį visada žvelgiau su baime ir kuris mano dabartinėje būklėje geriausiai atspindėjo Dantės eiles: „Lassat ogni speranza, voi che`n trate“.³

– Kaip, – nepatenkintas ir net šiek griežtokai pertraukė nykštukas, – tokie žodžiai šventoje vietoje?

¹ Kantrybė, kantrybė, vargšė.

² Šventasis vėl padarys tave šventuoju.